

УДК 101.1.

В.О. Дубініна, канд. філос. наук, доц.

ПРОЕКТ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ Ф. АСТА

Розглядаються теоретичні засади проекту універсальної герменевтики німецького мислителя XIX ст. – Ф. Аста. Доробок останнього розглядається як перехід від розуміння герменевтики в якості підручного засобу для біблійської критики до перетворення теорії розуміння в нову гуманітарну методологію. Аналізується уявлення філософа про тотальну єдність людського духу як принципової основи герменевтичного розуміння та інтерпретації.

Ключові слова: герменевтика, текст, смисл, значення, інтерпретація, дискурс, семантика.

У даній статті ми розглянемо позицію видатного німецького філософа і філолога Георга Антона Фрідріха Аста (1778-1841), якого по праву можна вважати піонером у царині створення сучасної герменевтики. Запропонований ним проект побудови універсальної герменевтичної теорії залишається актуальним і донині, продовжуючи привертати увагу фахівців із різних галузей, від класичної філології та історії до філософії і теології.

В даний час герменевтика представлена двома відносно самостійними гілками філософського дискурсу. Дана дисципліна, або, точніше, група філософських теорій, ще у своїх витоків позиціонувалася не тільки як загальна теорія інтерпретації, а і як певна методологія, здатна прояснити фундаментальні проблеми гуманітарних наук, розробити універсальний інструментарій, що має високу евристичну цінність. Ці два підходи до розуміння герменевтики (тобто як до загальної теорії та як до методології) з плином часу були доповнені третім напрямком – окремими герменевтичними дослідженнями, що проводилися зазвичай в області гуманітарного знання.

Проблематика герменевтики, принципи інтерпретації культурних феноменів виявилися затребувані в історії, філології, мистецтвознавстві, дослідженнях культури, літературознавстві, в різноманітних прикордонних дисциплінах, що поєднують соціальну антропологію і психоаналіз, логіку і філологію, когнітивізм і структуралістські теорії.

Саме цей напрям в герменевтиці виявився найбільш життєздатним і продуктивним, додамо також – і популярним, чому сприяли талант і оригінальність численних дослідників. У той же час, те, з чого герменевтика почалася як філософська теорія залишилося в початковому стані, уявлення про інтерпретацію так і не вийшло за рамки загальних положень і з часом доповнилося численними метафізичними побудовами і ремінісценціями.

Якщо згадати слова Ф. Шлейєрмахера, можна відзначити, що герменевтика як мистецтво розуміння ще не існує в загальній формі, але тільки як безліч спеціальних герменевтик. [3, с. 41]. Можна сказати ще жорсткіше: сенс існування герменевтики в даний час зберігається лише тому, що є не одна подібна дисципліна з чітко окресленою предметною областю (що, вочевидь, не має місця), але є численні герменевтичні теорії, з більш-менш зрозумілими завданнями, кожна з яких прагне досліджувати феномени культури з точки зору певної області знання.

Загальній герменевтиці важко вказати її місце, практично з тієї ж причини, з якої важко вказати місце і самій філософії в системі людського знання. Спеціальні ж дослідження в сесту і за своєю суттю, і за своїм дискурсом є тільки сума спостережень і не задовольняють жодним науковим вимогам, тобто, по суті, не є науковими дисциплінами.

Однак в момент появи і далі на протязі своєї ось вже двохсотлітньої історії нова герменевтика претендує саме на загальність своїх положень і висновків, прагне об'єднати розрізнені схеми і методи інтерпретації та стати універсальною гуманітарною теорією, без поділу на зони впливу між факультетами.

Історію нової герменевтики прийнято починати з робіт Ф. Шлейєрмахера (1768-1834), перш за все його книги "Герменевтика" (1809-1810) [2; 7], проте в зв'язку з цим ім'я Фрідріха Аста часто незаслужено залишається в тіні. Так, Е. Тісельтон в своєму узагальнюючому дослідженні лише одного разу згадує Аста в зв'язку з авторством поняття "герменевтичне коло" [2, с. 20].

Можливо це пояснюється тим, що вказане дослідження в значній мірі присвячене розвитку богословської гілки герменевтики і всі інші автори розглядалися більш конспективно. Дійсно, Ф. Аст не займався біблійною критикою, але був класичним видавцем фундаментального грецько-латинського зібрання творів Платона в 11 томах, а також упорядником вражаючого по своїй повноті тритомного словника Платона.

Можна відзначити роботи, в яких розглядається роль Ф. Аста в формуванні проблематики сучасної філософської герменевтики і її основних концептів. Так, в хрестоматії, присвяченій історії герменевтики [9], тексти німецького мислителя по праву відкривають дану підбірку. У багатьох роботах відзначається роль Аста в створенні сучасної герменевтичної парадигми.

Наприклад, німецький дослідник J. Grondin в своєму "Вступі до філософської герменевтики" [7], говорить про видатну роль Ф. Аста і Ф. Шлегеля в посткантианському переході від Просвітництва до Романтизму і далі до робіт Шлейєрмахера. [7, с. 99-100].

Автор зазначає, що "... герменевтический проект є спільним знаменником ранніх романтичних зусиль таких різних авторів, як Фрідріх Аст і Фрідріх Шлегель, робота яких вплинула на Фрідріха Шлейєрмахера. У 1808 році Аст зміг представити роботу з назвою, в якому він дотепно говорить про необхідність відновити вихідну єдність, що виражає себе в давнині і поширити його на всю історію духу. Для цього використовуються елементи граматики, герменевтики і критики. Для Просвітництва таке високорівневе завдання під назвою "герменевтика" було б просто неможливим. Аст виходить з тотожно-філософського висновку про те, що все розуміння, без початкової єдності всього духовного, було б недосяжним. Всі розуміння – це рецидивуючий розум, якому ніщо не чуже. Однак відповідною точкою герменевтического сприйняття цього духовного елемента є знання духу давнини. Це пояснює Аст: "Тому герменевтика вимагає розуміння античності у всіх її зовнішніх і внутрішніх елементах і ґрунтується на поясненні писемних пам'яток античності" [7, с. 101].

Один із чільних представників філософської герменевтики XX століття – Х.-Г. Гадамер [див. 1]. високо оцінював роль Ф. Аста на ранньому етапі її формування, кажучи про нього, як про безпосереднього попередника Шлейєрмахера. Аст дивився на завдання герменевтики з принципово змістовної точки зору, він казав про те, що герменевтика повинна встановити згоду між античністю і християнством, точніше, – між знову відкритою справжньою античністю і християнською традицією. Гадамер зазначає, що дана вимога є щось нове в порівнянні з просвітницькою позицією, оскільки така герменевтика вже не вимірює традицію мірою природ-

ного розуму, але вимагає досягти якоїсь змістовної згоди. Мова йде не тільки про внесок Ф. Аста в розробку теорії філологічної герменевтики, але про постановку більш масштабного завдання – перетворення її в філософську теорію, завдання, яке актуальне і донині.

Основною роботою Ф. Аста, що присвячена даному питанню, є його "Загальний план граматики, герменевтики і критики" (1808) [4], в якій він вперше викладає свій проект, втілений також в ряді досліджень з естетики, філософії і теорії мистецтва. [5; 6].

Аст починає своє дослідження ключовим теоретичним положенням, в якому відбилися всі філософські і культурні віяння того часу: "Мова – це вираз і одкровення духу, як в його зовнішньому (об'єктивному), так і в його внутрішньому (суб'єктивному) житті" [4, с. 1].

Філософ зазначає, що для духу (Geist) немає нічого стороннього як такого, оскільки він являє собою вищу, нескінченну єдність, центр усього життя, який не обмежений будь-якої периферією. Якби було інакше, то як ми могли б стати здатними досягти найдивніші, до сих пір незнайомі сприйняття, відчуття і ідеї. Якщо те, що існує і може існувати, з самого початку не було в душі і не еволюціонувало від нього, як єдиний нескінченний світ переломлюється в тисячу кольорів, які виходять з одного джерела. Все це просто різні уявлення Єдиного, закинуті в тимчасове і знову розчиняються в цьому Єдиному. Буття не може трансформуватися в знання або тілесне в дух, який не був би родинним йому.

Аст пропонує оригінальну основу своєї герменевтичної теорії, кажучи про принципову єдність людського духу, який зберігає свої основні якості та орієнтири, незалежно від історичних трансформацій і етнічних або психологічних особливостей: "...все розуміння, причому, не тільки зовнішнього світу, але і "іншого", абсолютно неможливо без початкової єдності і рівності всього духовного [Geistige] і без оригінальної єдності всіх об'єктів в душі. Бо, як один може впливати на іншого, а останній поглинати вплив першого, якщо вони не пов'язані один з одним, і той, хто може наблизитися до іншого, формувати себе за своєю подобою або, навпаки, інший формувати себе подібним чином? Таким чином, ми не розуміли б ні старовини взагалі, ні твори мистецтва, ні тексту, якби наш дух не був сам по собі і принципово єдиним з духом старовини, щоб він міг досягнути цей дух, чужий йому тільки тимчасово і відносно. Бо тільки тимчасове і зовнішнє (виховання, освіта [Bildung], обставини) постулюють різницю в душі. Якщо ми ігноруємо тимчасові і зовнішні відмінності як випадкові по відношенню до чистого духу, тоді всі душі однакові. І це, власне, і є мета філологічної освіти: очищення духу від тимчасового, випадкового і суб'єктивного і передача тієї оригінальності і універсальності, яка необхідна для вищих і чистих людей, для гуманізму, який може досягнути Істину, Добро і Красу у всіх формах і уявленнях, якими б чужими вони не були, перетворивши їх в свою власну природу [сутність –Wesen], таким чином стаючи знову єдиним з оригінальним, суто людським духом, з якого він пішов через обмеження його часу, його освіти та його обставин" [4, с. 166-167].

Аст вважає, що ідея про тотальну єдність людського духу має очевидне релігійно-філософське підґрунтя. Це не просто ідея, як це може здатися тим, хто протиставляє дійсність як реальність, вважаючи лише її дійсно достовірною і протиставляючи її ідеалу, не враховуючи, що існує тільки одне істинне і оригінальне життя, яке не є ні ідеальним, ні реальним, тому що останні виходять з нього тільки як тимчасові протилежності, і що саме ідея наближається до цього первісного життя найтісніше і, отже, є найбільш повним втіленням самої реальності.

Тому історія ідей для Ф. Аста завжди більш переконлива, ніж проста історія фактів.

Аст вважає, що в своїй історії людство виступає в певній єдності і має також історичний період, коли його духовна природа явлена в найбільшому достатку і чистоті всіх життєвих сил, а саме, – в східному світі, "... який був міфічним і релігійним тільки тому, що ще не знав тимчасової полярності реальної і ідеальної форми (Bildung). Бо язичництво і християнство в індійському світі, наприклад, ще одне: Бог – це одночасно повнота або тотальність (пантеїзм) і єдність (теїзм) всього життя" [4, с. 172].

Тільки після розпаду східного світогляду окремі елементи його природи проявляли себе тимчасово (як період людського розвитку): ось де для Ф. Аста початок так званої реальної історії, тимчасового і послідовно розвинутого життя людства. Два полюса історії для Ф. Аста – це грецький і християнський світи, які виникли, проте, з одного центру – орієнталізму і прагнуть в силу свого первісної єдності до возз'єднання в сучасному світі: "Тоді свято нашого розвитку буде свідомо створеною гармонією поетичного (пластичного або грецького) і релігійного (музичного або християнського) життя людства [Menschenbildung]. Таким чином, все вийшло з Єдиного Духа, і все прагне знову повернутися до Єдиного Духу. Не знаючи цієї початкової єдності, яка бігла від себе (відділяючи себе тимчасово) і знову шукає себе, ми не тільки не здатні зрозуміти старовину, але і знати що-небудь взагалі про історію та людський розвиток" [4, с. 174].

Наскільки ми можемо покладатися на такий висновок вченого-філолога в побудові теорії герменевтики, як науки про розуміння та інтерпретацію і далі до створення загальної філософської методології. Слід розглянути елементами даного підходу і визначити, які ж ці загальні елементи людського духу, що крокує в своїй чистоті по всіх історичних періодах, ігноруючи нескінченну різноманітність нашого роду, в його історичних, соціально-політичних, культурних і психологічних відмінностях. Чи не є це передумовою або ремінісценцією гегелівської філософії, в якій йдеться про подібну єдність?

Тут необхідно зазначити, що Аст, на відміну від Гегеля, не ставить перед собою завдання формального об'єднання всього знання під егідою якоїсь абстрактної духовності, та й ще із явним теологічним підтекстом. Він говорить лише про саму принципову можливість розуміння представниками різних епох, народів, культур одне одного і прагне виявити джерела і механізми такого розуміння.

Особливу увагу Ф. Аст приділяє розумінню античної філософії і культури. Він вважає, що ми здатні досягнути все життя античності через форми, в яких вона сама представляє себе, лише після того, як ми познайомимося з оригінальною єдністю цілого, з її духом, як фокусом, з якого виходять усі явища внутрішнього і зовнішнього життя. Без цієї вищої єдності ціле розпалося б в темну і неживу масу атомістичних фрагментів, з яких жоден не мав би зв'язку з іншим і, отже, ні у одного з них не було б сенсу. Лише ідея про те, що давнина, що розглядається як особлива епоха в розвитку людства, являє собою поезію або зовнішнє, вільно і красиво сформоване життя, може найкраще втілити і описати дух старовини в цілому. Якщо ми, таким чином, можемо відстежити все, усвідомити внутрішній зв'язок з духом цілого, тоді ми по-справжньому досягнемо кожен твір античних часів не тільки по своїй зовнішності, але і за їх духом в його найбільш високому розумінні.

У текстах Ф. Аста ми знаходимо вказівки на існування трьох основних теоретичних способів розуміння: *історично-*

чного, граматичного і духовного. Тут особливо виділяється третє, духовне розуміння як справжнє і вище, в якому історичне і граматичне зливаються в одне життя.

Історичне розуміння визнає, що сформувався дух, граматичне говорить про те, як він був сформований, а духовне розуміння простежує те, як предмет і форма повертаються назад до їх оригінального, гармонійного життя в душі. Навіть суспільно-політичне життя давнини, яку античний автор сприймав і представляв собі як даність, спочатку було продуктом універсального духу давнини. І давній письменник відтворює в собі те, що вже створено, осягаючи його своїм духом, згідно з його погляду і традиції. Іншими словами, в історичних і філософських текстах давнини зміст є вільно реконструйованим відтворенням, в той час, як в художніх і наукових роботах він є спонтанним і добровільним творінням, створеним автономно духом поета чи мислителя.

Але як технічно втілити таку масштабну дослідницьку програму? Чи не є дане міркування лише теоретичною декларацією вченого-ідеаліста щиро відданого духу античності? Зрозуміло, Ф. Аст не зупиняється на загальних положеннях, що очевидно не подобалося йому як класичному філологу, видавцеві і досліднику платонових текстів і пропонує свою структуру майбутньої науки про розуміння та інтерпретацію. Остання представляється йому як безумовно практична діяльність, заснована на роботі з конкретним матеріалом – літературними джерелами.

Цей момент знаходить своє втілення у Аста в його зіставленні і сполученні трьох компонентів майбутньої теорії інтерпретації – граматичної побудови мови (власне, самої граматики), герменевтики як теоретичної основи розуміння і тлумачення наявного літературного матеріалу, і критики, що розуміється не як негативуюче відношення до даного матеріалу, але як вимога незаангажованості, систематичності і повноти. Отже, мислитель вибудовує триступеневу процедуру розуміння і інтерпретації, яку згодом ми можемо виявити практично у будь-якого філософа, який залишив свій слід в історії філософської герменевтики.

Таким чином, можна стверджувати, що Ф. Аст є засновником сучасної герменевтики, яка розуміється в єдності її основних концептів і процедур інтерпретації. Творчість німецького мислителя виглядає тим більш цінною, чим більше вона звільняється від оков біблійної екзегези і стверджує загальність тлумачення в ме-

жах цілісності людського духу і єдності культури. Цей підхід згодом стане домінуючим у філософській герменевтиці ХХ століття.

Розглянута в цій статті триада Аста – граматики, герменевтики, критика, вимагає додаткового компаративного аналізу в рамках сучасних підходів до розуміння герменевтики і її завдань. Нечіткість і розмитість герменевтичного дискурсу, про який було сказано на початку, можна подолати за допомогою створення більш переконливих і достовірних схем інтерпретації, прийнятих в області суміжних дисциплін. У цьому контексті, теоретичний імпульс, що виходить від робіт представника класичної філології може виявитися надзвичайно корисним.

Особливим є питання про співвідношення герменевтичних проектів Ф. Аста і Ф. Шлейермахера. Останній вказує у своїй книзі "Герменевтика" на зв'язок з теорією Аста, кажучи про єдність герменевтики, граматики і критики, чому, власне, Аст і присвячує свою роботу. Важливо також авторство Ф. Аста в створенні концепту "герменевтичного кола", що став згодом одним з наріжних каменів в рамках герменевтичних концепцій. Питання про зв'язок і взаємодію зазначених авторів – це не тільки проблема формального пріоритету в розробці засад герменевтичної філософії, але, перш за все, тонке змістовне питання про предметну основу і співвідношення різних форм і методів інтерпретації, можливості їх застосування до конкретних джерел. Все це може стати матеріалом для подальших історико-філософських досліджень

Список використаних джерел:

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики [Текст] / Х.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
2. Тисельтон Э. Герменевтика [Текст] / Э. Тисельтон. – Черкассы: Коллоквиум, 2011. – 430 с.
3. Шлейермахер Ф. Герменевтика [Текст] / Пер. с нем. А.Л. Вольского / Ф. Шлейермахер. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – 242 с.
4. Ast G.W.F. Grundlinien der Grammatik, Hermeneutik und Kritik. Landshut, 1808. – 228 s.
5. Ast G.W.F. System der Kunstlehre oder Ästhetik. Leipzig, 1805.– 234 p.
6. Ast G.W.F. Grundlinien der Philosophie. Landshut 1807, 2. Auflage ebd. 1809.
7. Grondin, Jean. Einführung in die philosophische Hermeneutik. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1991. – 204 s.
8. Schleiermacher F. Hermeneutics and Criticism. Cambridge University Press, 1998. – 284 p.
9. The Hermeneutic Tradition: from Ast to Ricoeur. Ed. Gayle L. Ormiston and Alan D. Schrift. Albany, SUNY Press, 1990, pp. 69-93.

Надішла до редколегії 13.10.17

В.О. Дубинина

ПРОЕКТ УНИВЕРСАЛЬНОЙ ГЕРМЕНЕВТИКИ Ф. АСТА

Рассматриваются теоретические основания проекта универсальной герменевтики немецкого мыслителя XIX века – Ф. Аста. Работа последнего рассматривается как переход от понимания герменевтики в качестве подручного средства для библейской критики к превращению теории понимания в новую гуманитарную методологию. Анализируется представление философа о тотальном единстве человеческого духа как принципиальной основы герменевтического понимания и интерпретации.

Ключевые слова: герменевтика, текст, смысл, значение, интерпретация дискурс, семантика.

V. O. Dubinina

THE PROJECT OF THE UNIVERSAL HERMENEUTICAL BY F. AST

The theoretical bases of the project of universal hermeneutics of the German thinker of the nineteenth century – F. Ast are considered. The work of the latter is seen as a transition from an understanding of hermeneutics as a tool for biblical criticism to turn the theory of understanding into a new humanitarian methodology.

The view of the philosopher about the total unity of the human spirit as the fundamental basis of hermeneutic understanding and interpretation is analyzed.

F. Ast offers the original basis of her hermeneutic theory, speaking about the fundamental unity of the human spirit, which retains its basic qualities and orientations regardless of historical transformations and ethnic or psychological characteristics.

Keywords: hermeneutics, text, sens, meaning, interpretation, discourse, semantic.